

ЗАВДАННЯ ТА МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ДЕМОГРАФІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

У статті обґрунтовано стратегічну мету та основні завдання демографічної політики як складової соціальної політики в нерозривному зв'язку з іншими її видами. Запропоновано механізми реалізації державної демографічної політики у сфері народжуваності та сім'ї, скорочення смертності, міграції населення.

Ключові слова: демографічна політика, соціальна політика, бідність населення, зайнятість населення, охорона здоров'я, міграція населення.

I. Вступ

Демографічна ситуація, яка склалася в Україні протягом останніх років, потребує організованого, спланованого та систематичного державного регулювання як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях.

Державне регулювання демографічного розвитку соціально орієнтованого суспільства досягається в процесі поступового перетворення та вдосконалення всіх видів соціальних відносин, видів і форм життєдіяльності населення, на яке повинна бути спрямована соціально-економічна політика. Тому демографічний розвиток необхідно розглядати не тільки як складову, а і як стратегічну орієнтацію соціально-економічного регулювання. При цьому завдання в галузі демографічного розвитку слід вирішувати за допомогою зусиль усіх видів соціальної політики (у галузі праці й заробітної плати, зайнятості, освіти та професійного навчання, охорони здоров'я, соціального забезпечення тощо). Не випадково в останнє десятиліття Європа неухильно прагне розробити на основі усвідомлених економіко-демографічних співвідношень таку соціальну політику, яка сприяла б одночасно здійсненню цілей політики народонаселення.

Питання формування та реалізації демографічної політики в Україні є предметом аналізу О. Грішної, Е. Лібанової, С. Мокієнка, О. Осауленка, В. Піскунова, П. Шевчук та ін. Втім, визначення пріоритетних завдань та розробка дієвих механізмів реалізації демографічної політики потребують подальшого дослідження.

II. Постановка завдання

Метою дослідження є обґрунтування стратегічної мети та основних завдань демографічної політики як складової соціальної політики в нерозривному зв'язку з іншими її видами (в галузі праці й заробітної плати,

зайнятості, освіти та професійного навчання, охорони здоров'я, соціального забезпечення тощо), а також визначення механізмів її реалізації.

III. Результати

Метою Стратегії демографічного розвитку України визначено поліпшення якісних характеристик рівня життя населення та гармонізацію процесів його відтворення на основі відродження духовності української нації й національних традицій, відновлення сімейних цінностей, забезпечення морального здоров'я сім'ї, виховання свідомого батьківства та запобігання соціальному сирітству [4].

Досягнення стратегічної мети демографічної політики можливе лише за умови максимального скорочення масштабів бідності населення. Бідність – це злиденне існування фізичної особи, той стан, у якому через брак коштів неможливо підтримувати гідний спосіб життя, властивий суспільству конкретного соціально-економічного періоду [5]. В Україні сьогодні близько 80% населення перебуває на рівні бідності, оскільки має ресурси нижче від мінімального споживчого бюджету, а близько 42% має ресурси нижче від прожиткового мінімуму. Як показує аналіз, зростання бідності в країні зумовлено головним чином низьким рівнем доходів. Близько 90% бідних проживає в сім'ях з одним працюючим, заробітна плата якого недостатня для того, щоб прогодувати сім'ю [2]. Ситуація, що склалася на ринку праці, брак робочих місць позбавляють інших дорослих членів сім'ї, які могли б підвищити її загальний середньодушовий рівень доходу, можливості знайти роботу. За цих обставин найкращим і найефективнішим інструментом подолання бідності є політика, спрямована на підвищення доходів.

Основні напрями подолання бідності вимагають державних заходів щодо:

- сприяння зростанню зайнятості та створенню умов для трудової діяльності;

- надання всім працездатним громадянам можливості для забезпечення достатнього рівня доходу через заробітну плату;
- проведення активної соціальної політики в галузі захисту від ризику (хвороба, інвалідність, вихід на пенсію, втрата годувальника, безробіття тощо) через систему гнучких програм;
- забезпечення соціального захисту малозабезпечених (в натуральній та грошовій формах).

Головним напрямом запобігання бідності є забезпечення повної, продуктивної й вільно обраної зайнятості як основного джерела доходів населення. Важливим також є збереження робочих місць на життєво важливих і перспективних підприємствах, запобігання масовому вивільненню робочої сили, підвищення ефективності використання трудового потенціалу.

Для цього необхідне:

- максимально можливе збереження робочих місць на основі санації та репрофілювання виробництва;
- надання тимчасової фінансової допомоги ряду підприємств життєзабезпечувальних галузей, насамперед споживчого сектору економіки, за рахунок коштів державного й місцевих бюджетів, державного фонду сприяння зайнятості населення;
- розвиток системи підготовки та перепідготовки кадрів, у тому числі на підприємствах і організаціях;
- сприяння розвитку підприємництва, стимулювання самостійної зайнятості громадян, у тому числі розширення сезонної та тимчасової;
- посилення правової відповідальності роботодавців за масове вивільнення працівників.

Поряд з досягненням повної й продуктивної зайнятості, що відрізняється високою мотивацією та продуктивністю праці, важливо в період структурної перебудови економіки підтримувати високий рівень зайнятості, що має бути забезпечено за рахунок:

- створення нових робочих місць;
- забезпечення рівних умов для розвитку зайнятості на підприємствах усіх форм власності;
- формування розвинутої інфраструктури малого та середнього бізнесу;
- вдосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів відповідно до потреб економіки;
- заохочення економічно й соціально доцільної трудової міграції.

Названі заходи дають змогу створити сприятливі економічні умови, здатні забезпечувати всім громадянам рівні можливості в реалізації їх права на працю й вільний вибір зайнятості, і сформують базу для зростання реальних доходів населення, подо-

лання масової бідності сімей, що певною мірою зумовить народження й виховання фізично та психічно здорового потомства.

Політика охорони та зміцнення здоров'я людей в країні повинна ґрунтуватися на принципах, вироблених Всесвітньою організацією охорони здоров'я. На першому етапі як пріоритетні напрями державної політики необхідні: збереження діючої мережі закладів охорони здоров'я, зміцнення та оновлення їх матеріально-технічної бази, раціональне поєднання комерційної й некомерційної діяльності, підвищення рівня та якості послуг, забезпечення їх доступності. Основою подальшого розвитку повинні стати гарантовані державою право на отримання встановленого обсягу медичної допомоги та підтримка соціально незахищених верств населення [3].

Необхідно реформування системи охорони здоров'я на основі пріоритетного фінансування галузей, що дають максимальний, з погляду поліпшення здоров'я і зниження смертності, ефект при обов'язковому істотному збільшенні доходів, що йдуть на охорону здоров'я. Варто звернути особливу увагу на поліпшення епідеміологічної ситуації в Україні, профілактику інфекційних захворювань, особливо туберкульозу, СНІДу та венеричних захворювань.

На другому етапі потрібно створити умови для формування економічного механізму впровадження страхової медицини, проведення політики заохочення різних форм власності в охороні здоров'я, розширення ринку медичних технологій і послуг, поділу джерел оплати медичної допомоги (кошти бюджету, підприємств, громадян). Для задоволення потреб населення в якісній медичній допомозі слід забезпечити стабільне фінансування галузі, збільшивши асигнування з державного бюджету. Одне з найважливіших завдань, пов'язаних із задоволенням нагальних потреб населення, – пріоритетний розвиток первинної медико-санітарної допомоги як основи системи охорони здоров'я.

Тут важливо зазначити, що при визначенні черговості впровадження різних заходів щодо вдосконалення демографічної політики в сучасних умовах першочерговими мають бути такі, які не вимагають великих додаткових асигнувань з бюджету, а ґрунтуються на підвищенні демографічної віддачі коштів, які вже виділяються суспільством на споживання та обслуговування, особливо тих, що витрачаються з громадських фондів споживання. Проте перехід до переважно економічних методів активізації механізмів розвитку всіх сфер суспільства викликає необхідність посилити елементи економічного впливу й у системі відтворення населення. Це може бути досягнуто за допомогою формування особливих цільових фондів (централізованого та

місцевих) для матеріального забезпечення заходів щодо подолання демографічної кризи. Ці фонди можуть також стати матеріальною базою для вирішення проблеми регіоналізації демографічної політики й для більш широкого використання місцевої ініціативи.

Найважливішим завданням науковців і практиків, які формують демографічну політику, є налагодження загального та ефективного демографічного контролю за заходами, що здійснюються в усіх сферах соціального життя. Необхідно прагнути до того, щоб при виборі варіантів вирішення тієї чи іншої соціально-економічної проблеми завжди враховувався її демографічний аспект, щоб завдання, які вирішуються різними галузями соціально-економічної політики, тісно пов'язувалися і координувалися з метою отримання максимального сумарного демографічного ефекту.

Доцільною є організація постійно діючої служби демографічного обґрунтування та оцінювання демографічної ефективності найважливіших заходів у сфері економічної та культурної політики, яка дала б змогу вирішити дуже важливе питання про відповідальність за впровадження неефективних, науково не обґрунтованих і тим більше небезпечних для населення заходів.

Систематична робота з удосконалення державного регулювання демографічних процесів передбачає постійне вивчення демографічної ефективності здійснюваних заходів. Заходи в галузі господарського, культурного, а отже, і демографічного будівництва можуть стати ефективними лише в тому разі, якщо буде ліквідована демографічна безграмотність у колективах, від діяльності яких залежить їх характер і спрямованість, і якщо вони здійснюються з урахуванням потреб населення не тільки на макро-, а й на мікрорівні. Прискорене освоєння демографічних знань усе більш широким колом людей – обов'язкова умова досягнення основної мети демографічної політики. Цим пояснюється та роль, яку відіграє в сучасних умовах демографія як сфера діяльності спеціально підготовлених і відносно нечисленних груп людей, а також демографічна культура в широкому її розумінні як обов'язковий елемент світогляду [1]. Глибоке освоєння демографічних знань не тільки кадрами, що формують і здійснюють демографічну політику, а й широкими верствами населення зумовить підвищення генеративної відповідальності та самодисципліни, а також прагнення до раціоналізації всього демографічного життя. Тому вже сьогодні поширення таких знань, підвищення демографічної культури всього населення повинні бути в полі діяльності суспільства.

На нашу думку, стратегічною метою демографічного розвитку є поліпшення умов відтворення населення дедалі вищої якості, найважливішим орієнтиром якого повинна стати оптимізація демографічних процесів у єдності їх кількості і якості в контексті соціального та економічного розвитку країни.

Виходячи із цього, першочерговими завданнями демографічного розвитку повинні стати:

- стабілізація народжуваності та доведення її в довгостроковій перспективі до рівня, що забезпечує простий режим демографічного відтворення;
- поліпшення здоров'я населення, скорочення смертності та збільшення середньої тривалості життя;
- зміцнення інституту сім'ї, шлюбно-сімейних відносин і поліпшення умов життєдіяльності;
- вдосконалення регулювання міграційних процесів.

Виходячи з перелічених завдань, основними механізмами реалізації державної демографічної політики повинні стати:

У сфері народжуваності та сім'ї:

- формування передумов, що сприяють підвищенню репродуктивних установок жінок у перспективі;
- виховання у батьків відповідальності за народження здорової дитини шляхом обов'язкового медико-генетичного консультування осіб, які вступають у шлюб, і виконання батьками всіх медичних приписів;
- створення для жінок умов, що дають їм змогу гармонійно поєднувати материнські функції з виконанням професійних обов'язків;
- посилення державної допомоги жінкам й сім'ям, які мають дітей, у першу чергу малозабезпеченим;
- підвищення якості, розширення форм і видів медичного обслуговування жінок репродуктивного віку, забезпечення охорони їх праці, захист життя та здоров'я, охорона материнства й дитинства при розробці та реалізації програм розвитку охорони здоров'я й інших соціальних програм;
- забезпечення прийнятної для сім'ї співвідношення її доходів і вартості житла, розмірів її оплати, оренди та найму;
- пільгове кредитування й субсидування сімей з дітьми, які здійснюють будівництво та придбання житла у власність.

У сфері скорочення смертності:

- зміцнення здоров'я населення за допомогою відповідних заходів соціальної та економічної політики;
- впровадження сучасних стандартів якості медичної допомоги населенню незалежно від місця проживання й матеріальних можливостей сім'ї;

- перебудова системи медичної допомоги з урахуванням сучасної структури причин смерті;
- зміцнення матеріальної бази охорони здоров'я, своєчасне забезпечення її кваліфікованими кадрами;
- просвітницька та освітня діяльність з поширення знань про профілактику захворювань і зміцнення здоров'я, запобігання та викорінення шкідливих для здоров'я звичок. Вона повинна орієнтуватися як на все населення, так і на окремі його категорії, особливо на групи підвищеного ризику;
- забезпечення безпечних умов праці на виробництві, запобігання нещасним випадкам, отруєнням і травмам;
- здійснення загальнодержавних природоохоронних заходів, спрямованих на захист навколишнього середовища.

У сфері міграції:

- оптимізація територіальних, міждержавних і міжрегіональних переміщень населення з урахуванням масштабів, інтенсивності й напрямів на основі поєднання державних і особистих інтересів громадян;
- підвищення ефективності процесів внутрішньої міграції (особливо із села в місто і з міста в село), раціоналізація напрямів міграційних потоків з урахуванням інтересів соціально-економічного розвитку країни та її регіонів;
- пом'якшення за рахунок працевлаштування громадян України за кордоном ситуації на внутрішньому ринку праці та захист його від неконтрольованого припливу іноземної робочої сили;
- захист прав та інтересів мігрантів, у тому числі вимушених переселенців і біженців.

IV. Висновки

Першочерговими завданнями в галузі соціальної політики в контексті демографічного розвитку повинні стати: підвищення рівня життя населення й скорочення масштабів бідності, забезпечення повної, продуктивної та вільно обраної зайнятості як основного джерела підвищення

ролі трудових доходів та їх реального зростання, поліпшення якості життя населення, в першу чергу його здоров'я.

Реалізація державної демографічної політики передбачає здійснення системи конкретних заходів і механізмів, спрямованих на запобігання демографічним загрозам. У першу чергу маються на увазі:

- моніторинг загроз демографічній безпеці та прогнозування факторів, що визначають ці загрози;
- визначення порогових значень соціально-економічного розвитку, що впливають на демографічну безпеку;
- підготовка комплексних державних заходів щодо забезпечення демографічної безпеки шляхом розробки й реалізації демографічних програм і прогнозів на коротко-, середньо- та довгострокову перспективу.

Важливо, щоб стратегія демографічної безпеки реалістично відображала коротко-, середньо- і довгострокові наслідки, зумовлені як демографічними факторами, так і іншими, які впливають на їх розвиток. Іншими словами, питання останньої необхідно аналізувати в комплексі із соціально-економічними та екологічними процесами як на національному, так і на місцевому рівнях.

Список використаної літератури

1. Борисов В.А. Демография / В.А. Борисов. – М. : NOTABENE, 2001. – 272 с.
2. Демографічні чинники бідності: колективна монографія / [за ред. Е.М. Лібанової]. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2009. – 184 с.
3. Рингач Н.О. Громадське здоров'я в Україні як чинник національної безпеки / Н.О. Рингач. – К. : Вид-во НАДУ, 2009. – 296 с.
4. Стратегія демографічного розвитку в період до 2015 р., затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 24.06.2006 р. № 879 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 26. – С. 161.
5. Шевчук П.І. Соціальна політика / П.І. Шевчук. – Л. : Світ, 2005. – 400 с.

Стаття надійшла до редакції 5 червня 2012 р.

Перебийнос Е.Н. Задачи и механизмы реализации государственной демографической политики в Украине

В статье обоснована стратегическая цель и основные задачи демографической политики как составляющей социальной политики в неразрывной связи с другими ее видами. Предложены механизмы реализации государственной демографической политики в области рождаемости и семьи, сокращения смертности, миграции населения.

Ключевые слова: демографическая политика, социальная политика, бедность населения, занятость населения, здравоохранение, миграция населения.

Perebejnos O. Objectives and mechanisms of realization of state demographic policy in Ukraine

Proved strategic goals and main tasks of demographic policy as a part of social policy in close connection with other of its species. The mechanisms of implementation of national population policy in the field of fertility and family, reduce mortality, migration are proposed.

Key words: demographic policy, social policy, poverty of population, employment, healthcare, migration.